

Smålands nations inspektorsporträtt En undersökning av samlingens tillstånd och funktion

Tove Kronberg

Volym 2 Nummer 1 2025

Publicerad online: 7 maj 2025.

[Skicka in din artikel till denna tidskrift](#)

Smålands nations inspektorsporträtt

En undersökning av samlingens tillstånd och funktion

Tove Kronberg

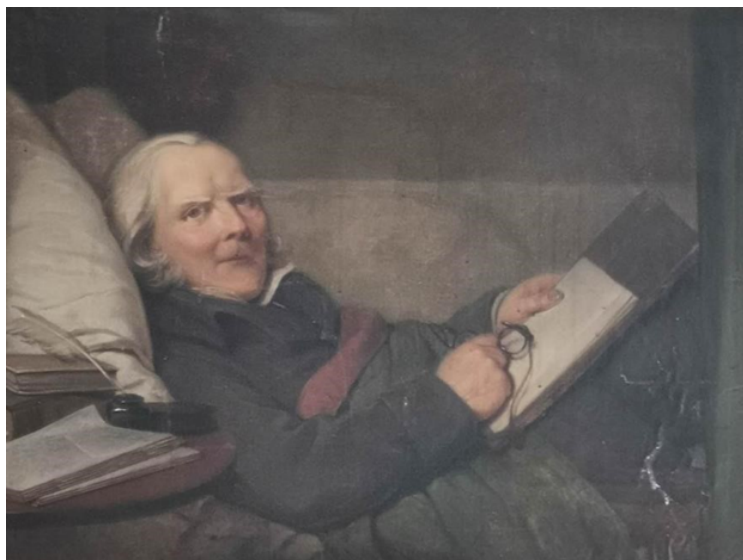

Bild nr 1: Smålands nations inspektor Samuel Ödmann (1750-1829) av konstnären Johan Gustaf Sandberg, olja på duk, daterad 1830. Ett ovanligt motiv som skiljer sig från nationens övriga inspektorsporträtt eftersom Ödmann förevisats till sängs. Berättelsen bakom den sängliggande inspektorn är att Ödmann var rädd för frisk luft. Detta efter att ha drabbats av en svår förkylning under en exkursion. Efteråt vägrade Ödmann gå ut och valde att stanna hemma och arbeta till sängs.¹ Varför han valt att förevisas till sängs är dock okänt. Kanske ville han förmedla ett budskap om den farliga friska luften? Fotografi: författaren.

Abstract

This article, based on my previous bachelors thesis in cultural preservation, examines how Småland's student nation in Uppsala uses and conveys its collection of inspector portraits.² The collection consists of 24 paintings with matching motifs. The portraits are examined based on both their immaterial and physical values from a cultural conservation-perspective, which has been important to understand the portraits as a collection. The physical condition of the collection is determined through a condition assessment, which showed that a majority of the portraits have serious damages in the form of tears, cracks and bulges. The motifs and historical backgrounds have then been cataloged, which showed that only 16 portraits in the so called "inspector collection" actually depicted inspectors. The other eight portraits depicted instead well known Småland residents and meritorious role models. The essay also analyses the collection as a tool for communication between the nation and its visitors, showing how the inspector portraits communicated messages of power and identity through well-selected symbols, attributes and compositions.

¹ Karl Gustaf Fredriksson, Lilian Fredriksson och Lars Åke Skagegård, *Pärlor och märkvärdigheter i Uppsala*, 2016, se kapitlet om Ödmann.

² Se Tove Kronberg, "Smålands nations inspektorsporträtt: en undersökning av samlingens tillstånd och funktion", 2023, publicerad på DIVA.

Inledning

Smålands nation i Uppsala är idag en av 13 studentnationer som förvaltar omfattande samlingar med kulturhistoriskt värdefulla föremål. Samlingarna speglar nationens historiska rötter och kan ses som ett uttryck för identitet och strävan efter status då de innehåller utvald konst som föreställer småländska förebilder. En central del av Smålands nations konstsamling, liksom många andra nationers, består därför av målningar som föreställer inspektorer, så kallade inspektorsporträtt. Begreppet inspektor syftar på en slags övervakare, vilken tillsattes av universitetet för att hålla ordning på studentnationerna. Ofta valdes akademiker med anknytning till nationens egna landskap. Inspektorn fick sedan sitt porträtt målat och upphängt på nationen. Eftersom traditionen är lång och etablerad har det skapats en stor samling porträtt som berättar om nationens långa historia och förespråkade ideal. Deras centrala placeringar på Smålands nation visar att porträtten är viktiga och ämnade att förmedla utvalda budskap från väggarna till sina medlemmar. De visar också på den starka länk som funnits mellan Uppsala universitet och studentnationen under flera hundra år. Inspektorstraditionen är fortsatt aktiv idag och samlingarna växer kontinuerligt. Trots detta vet vi ytterst lite om samlingarna och vad de kan berätta om sin samtid. Smålands nation är intressant att undersöka då det är en av de äldsta nationerna i Uppsala och en av de nationer som har flest inspektorsporträtt.

Idag finns det tyvärr stora kunskapsluckor kring inspektorsporträttens historiska bakgrund och funktion på många av studentnationerna. Det gör att deras samlingar numera ter sig svåra att kartlägga och förstå. Inspektorsporträttens potential att förmedla viktiga berättelser om studentlivet och de svenska universitetens historia tas alltså inte tillvara. Tidvis förvaltas samlingarna också av studenter utan förkunskaper kring föremålsvård, vilket påverkar porträttens mående och livslängd. På nationerna finns det också ekonomiska begränsningar som leder till att samlingarna inte alltid kan få den hjälp som behövs. Kunskapsluckor tillsammans med ekonomiska begränsningar gör att samlingarna ofta fortsätter att hanteras och förvaras på sätt som kan leda till vidare skador och slitage. Jag vill här synliggöra inspektorsporträttens både fysiska och immateriella värden ur ett föremålsantikvariskt perspektiv. Det dubbla syftet innebär att porträttsamlingen undersöks som både ett fysiskt och immateriellt kulturarv där det fysiska bevarandet går hand i

hand med det immateriella. Porträttens fysiska uppenbarelse, alltså pigment, duk och ram, tillskrivs sällan något större värde utan någon form av kontext. Ett porträtt värdesätts snarare när det fysiska objektet kombineras med immateriella värden, alltså berättelser, historisk kontext eller analys av motiv. De immateriella berättelserna kring porträtten ökar deras kulturvärde. Min artikel strävar därför efter att bidra till kunskapsfrämjandet om studentnationernas samlingar.

Vad finns i samlingen?

Samlingen på Smålands nation består idag av 24 porträtt som är placerade på fyra olika ställen i nationshuset. Majoriteten av porträtten hänger i Stora och Lilla festsalarna, men det finns några porträtt i Friesrummet och ett i trappan mellan våningarna. Under en inventering av samlingen märkte jag dock att det bara var 16 av porträtten som föreställer faktiska inspektorer. De resterande åtta föreställer istället fem framgångsrika smålänningar och nationens vaktmästare, en västgötsk zoolog, och en oidentifierad man (eventuell inspektör). Sedan nationens grundande år 1645 har Smålands nation haft 32 inspektorer, så det hade inte varit konstigt om alla 24 porträtt hade föreställt inspektorer. Nationens egna medlemmar ter sig också referera till hela porträttsamlingen som inspektorsporträtt. Att man antagit att alla porträtt föreställer inspektorer kan bero på att porträtten av "icke-inspektorer" hänger blandat med porträtt av faktiska inspektorer. De är också avbildade på samma sätt som inspektörerna med liknande posor, klädval och attribut. Den blandade placeringen missleder betraktaren och gör det svårt att särskilja vem som är inspektör och inte, utan kunskap om samlingen.

Med detta sagt visade inventeringen alltså att nationen idag endast har 16 faktiska inspektorsporträtt, vilket betyder att nationen också saknar 16 inspektorsporträtt. Många av inspektörerna som saknar sina porträtt är också kända namn som Anders Celsius eller Petrus Rudbeckius, vilket gör avsaknaden ytterligare intressant. Av de sexton saknade porträtten omnämns faktiskt två i konsthistorikern August Hahrs inventering från 1943, Nils Dunér (inspektör mellan 1899-1903) och Axel Otto Lindfors (inspektör mellan 1903-1909).³ Detta visar

³ August Hahr, *Uppsala universitets porträtt- och tavelamling: beskrivande katalog jämte kort förteckning över konstsamlingens skulpturer. 3, Stockholms, Upplands, Östgöta, Södermanlands-Nerikes, Smålands, Kalmars och Gotlands nationer samt studentkåren*, 1943, s. 65.

att porträtt faktiskt har försvunnit från samlingen med tiden. Majoriteten av de saknade porträtten föreställer också nationens äldsta inspektorer, något som också verkar vara ett problem för andra nationer. Bland annat Snerikes nation saknar flera av sina äldre inspektorsporträtt.⁴ Efter ett samtal med nationens qurateel, alltså dess högsta verkställande organ, visade det sig att nationen sålde flera tavlor under 1990-talet i samband med en ekonomisk kris.⁵ Det kan förklara avsaknaden av Dunér och Lindfors porträtt, men vad har hänt med de resterande fjorton porträtten? Möjligen kan något porträtt ha hamnat i nationens förvaringsrum för skadad konst. Alternativt kanske nationen har sålt av fler delar av sin konstsamling vid andra tillfällen. Måhända har man då valt att sälja av de äldsta porträtten från 1600- och 1700-talet där kända namn som Celsius kunnat dra in pengar. En annan möjlig förklaring kan vara att nationen inte haft råd att beställa in porträtt eller saknat donationer, men samtidigt saknar fler nationer också sina äldsta porträtt, vilket kan tala för att det ligger något annat bakom.

Bild nr 2 och 3: Till vänster, inspektör Herman Rydin, målad av Hulda Schenson 1894, iförd högtidsdräkt och medaljer för sina meriter. Till höger, i liknande komposition med medaljer och högtidsdräkt, ses istället nationens vaktmästare Lars Sandberg, målad av Hulda Schenson 1891. Sandberg kan lätt misstas för att vara en inspektör eftersom han avbildas med liknande attribut. Fotografi: författaren.

⁴ Elvis Lander, "Inspektorsporträtt", 1934, s. 47–49.

⁵ Spontan samtal med Quratelet på nationen i samband med min inventering, 18/4–23.

För komplett katalog med bilder och historisk bakgrund kring porträtten, se min uppsats “Smålands nations inspektorsporträtt: en undersökning av samlingens tillstånd och funktion” från 2023 som finns digitalt publicerad på DIVA.⁶ I denna artikel, se vidare bilaga 1, 2 och 3 för tabell över avbildade inspektorer, avbildade icke inspektorer, vilka inspektorer som saknar porträtt samt vilka konstnärer som målat porträtten.

Bild nr 4 och 5: Till vänster, inspektör Elias Fries (1794-1878) målad av Johan Gustaf Sandberg. Både välklädd och auktoritär, men den lite uppdragna mungipan tillsammans med citatet under tavlan, Elliae Fries populari populares (den populäre Elias Fries), indikerar att han var mycket omtyckt av studenterna på nationen. Till höger, detalj av Fries porträtt med författarens signatur J G Sandberg och dateringen 1838. Nedanför har någon ristat in året 1877 i duken. Varför det gjorts är okänt. Fotografi: författaren.

Majoriteten av konstnärerna som finns representerade i samlingen kommer från olika delar av Sverige, som Småland, Stockholm och Uppsala. Den innehåller kända svenska namn som Johan Gustaf Sandberg, Edvard Perseus och Sam Uhrdin, som varit verksamma inom konstakademin och finns representerade på många museum, men det finns också kända namn från Nederländerna och Tyskland, som Beck och Scheffel, vilket visar på mångfald och samtida konstnärlig status i samlingen. Samlingen har även verk av fem kvinnliga konstnärer, varav majoritet från 1800- och tidigt 1900-tal, vilket var en period där kvinnliga konstnärer hade svårare att etablera sig på marknaden. Det var inte helt socialt accepterat av samhället att en kvinna skulle försörja sig på

⁶ Tove Kronberg, “Smålands nations inspektorsporträtt: en undersökning av samlingens tillstånd och funktion”, 2023.

konstnärssyrket.⁷ Därför är det särskilt intressant att det finns flera kvinnliga konstnärer i den mansdominerade inspektorssamlingen på nationen som har fått erkännande och tillåtits måla de manliga inspektorsporträtten.

Inspektorsporträtten som utställning

Inspektorsporträttens upphängning är uppbyggd kronologiskt efter porträttens ålder. De äldsta porträtten hänger i trappan och Stora festsalen, medan de yngre hänger i Lilla festsalen och sedan in i Friesrummet. Samlingen riktar sig främst mot de egna medlemmarna och övriga studenter och förmedlas genom att de hänger i centrala rum på nationen. Det är endast fyra av tjugo porträtt som har informationsskyltar. Avsaknandet av information gör att samlingen blir svårare för besökare utan förkunskaper att förstå, vilket gör att syftet med att visa upp porträtten misslyckas.⁸ En fundering här är huruvida nationens mål idag med porträttsamlingen faktiskt är att ställa ut porträtten eller om de snarare ses som dekoration. Det skulle dock vara givande för nationen att visa upp och dela med sig av sin anrika historia för medlemmar och andra intressenter. Lokalerna är främst tillgängliga för studerande och anställda vid Uppsala universitet, men kan ibland visas för utomstående på förfrågan. Genom att använda sig av god utställningspraxis skulle besökare kunna ta till sig porträttens berättelser och immateriella värden, vilket vidare skulle kunna öka nationens egen förståelse och engagemang kring bevarandet av samlingen. Ett första förslag för att lyfta samlingen är därför att tillgängliggöra information om porträtten genom exempelvis informationsblad, förslagsvis en porträttkatalog och skyltar på väggen. Genom att utöka den tillgängliga informationen om samlingen skulle besökarna få hjälp att förstå vad porträtten kan berätta om nationen.

⁷ Om den kvinnliga konstnärens roll och svårigheter under 1800-talet, se: Barnebys magazine, "11 kvinnor som har präglat konsthistorien", se länk, <https://www.barnebys.se/blogg/elva-kvinnor-som-har-praglatkonsthistorien>, hämtad 2023-05-03; SVT, "Kvinnliga konstnärer vågade mer", se länk, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/varmland/kvinnliga-konstnarer-vagade-mer>, hämtad 2023-05-03; Nationalmuseum, "Verk av kvinnliga konstnärer aktiva i Frankrike under 1880-talet", se länk, <https://www.nationalmuseum.se/nyf%C3%B6rv%C3%A4rv-verk-av-kvinnliga-konstn%C3%A4rer-aktiva-ifrankrike-under-1880-talet>, hämtad 2023-05-03.

⁸ Mirva Mattila, Marianna Kaukonen och Ulla Salmela, *Handbok i skötsel av lokalmuseer*, 2005, s. 166-169 och 174-176.

Bild nr 6: Inspektor Carl Reinhold Bråkenhielm av Ulla Fries, 2012. Ett av få porträtt med informationsskylt på nationen. Skylten berättar detta (ordagrant transkriberad): "Carl Reinhold Bråkenhielm (28 mars 1945 - nu). Bråkenhielm är en svensk präst och teolog tillika professor emeritus i empirisk livsåskådningsforskning vid Uppsala universitet. Han var därtill Smålands nation i Uppsalas inspektor mellan åren 1998–2007". Intressant att notera är också kompositionen av ett "nyare" inspektorsporträtt där inspektorn tillåts en mer till synes avslappnad posering sittandes i en fåtölj med benen i kors. Bråkenhielm är fortfarande uppklädd, men bär inte den akademiska fracken som är så vanligt förekommande i 1800-talsporträtten. Även om Bråkenhielm inte bär några medaljer så finns fortfarande symboler för akademiska meriter i form av Gustavianum, symbol för bildning och historia, samt papprena i knät, symbol för bildning.

Symboler och budskap: makt och identitet

Porträtten fungerar som tydliga representanter för nationens makt och identitet eftersom de framhäver anrika smålänningars framgångar och förmedlar stolta kopplingar till hembygden. De välklädda herrarna (och damen) bär kläder som symboliserar status, med exklusiva plagg som akademifrack, "den svenska dräkten" och fadermördare.⁹ Budskapen om hög status påminner betraktaren om att både nationen och inspektorerna har ekonomisk makt och många möjligheter. Det finns också många synliga akademiska meriter i porträtten som medaljer från Nordstjärneorden och böcker, se exempelvis bild 1, 2 och 6. Nordstjärneordens medaljer är ett tydligt maktuttryck då de som symboler berättar att nationens inspektorer har bedrivit sådan

⁹ Akademifrack: finare svart frack, se August Hahr, *Uppsala universitets porträtt och tavelamling: beskrivande katalog jämte kort förteckning över samlingarnas skulpturer III: Stockholms, Upplands, Östgöta, Södermanlands-Nerikes, Smålands, Kalmars och Gotlands nationer samt studentkåren*, 1943, s. 68. Svenska svarta dräkten, se Hahr, 1943, s. 65. Ter sig vara en dräkt i siden och kallas också för den nationella dräkten. Bars ofta vid hovet, se Wikipedia, https://sv.wikipedia.org/wiki/Nationella_dr%C3%A4kten hämtad: 2023-05-04. Fadermördare: vit halsduk som knyts runt halsen, se Hahr, 1943, s. 68.

framgångsrik forskning att de har belönats av kungahuset.¹⁰ Det sänder ut budskap om hög status och bidrar till att skapa en attraktiv nationsidentitet genom att visa att det funnits många framgångsrika män på nationen. En annan symbol för bildning är böcker och papper i porträtten.¹¹ Ytterligare en viktig maktsymbol är ålder. Även om inspektörerna framställs som äldre herrar med grånande hår och ålderslinjer, så är de ändå pigga och starka, se bild 7. Ålder är samtidigt viktig i porträtten då hög ålder förknippas med positiva manliga dygder som auktoritet, erfarenhet och visdom.¹² Därmed används en vald hög ålder i framställningarna för att understryka auktoriteten hos inspektörerna, vilket är en egenskap som också hör till ämbetet.¹³

Bild nr 7: Den pigga och starke inspektorn Pehr Petter Sjöbring (1776-1842) av Johan Gustaf Sandberg, daterad 1832. Fotografi: författaren.

Andra symboler som kommunicerar budskap om makt och identitet är personliga attribut och kopplingar till hembygden. Personliga attribut som ses är bland annat symboler för befordran eller andlig tjänst, som kors eller medaljer, se bild 8. Inspektörerna visas upp som individer med olika karriärer, vilket synliggör nationens viktiga roll som samlingsplats för att nå gemenskap och framgång. Andra personliga attribut är att flera porträtt speglar inspektörernas forskningsområden,

¹⁰ Nationalencyklopedin, om Nordstjärneorden,

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/nordstj%C3%A4rneorden>, hämtad: 2023-05-04.

¹¹ Hans Biedermann, *Symbollexikonet*, 1990, se "Bok" s. 57–60.

¹² Shearer West, *Portraiture*, 2004, s. 138–140.

¹³ Burman, 2013, s. 16–17.

där teologen Esaias Tegnér är klädd som präst och botanikern Carl von Linné är avbildad utomhus med en blomma i handen, se bild 8 och 9. Att visa upp forskningsområdet stärker budskapet om akademiska meriter och visar hur studier inom specifika ämnesdiscipliner kan leda till framgång. Kopplingar till hembygden och nationens identitetsskapande ses genom att många inspektorer själva är smålänningar. Nationen har också placerat ut tavlor av framgångsrika smålänningar som hänger sida vid sida med inspektorer, exempelvis greve Per Brahe d.y, biskopen Esaias Tegnér och sångerskan Kristina Nilsson. Sammanfattningsvis blir det tydligt att nationen använder porträtten på flera sätt för att spegla olika uttryck för makt och identitet.

Bild nr 8 och 9: Till vänster, inspektor Carl von Linné målad av Johan Henrik Scheffel (1680-1781), u.å. Troligen 1700-tal baserat på konstnärens levnadsår. Därmed blir detta nationens idag äldsta inspektorsporträtt. Motivet är inglasat, vilket gör det svårt att få med alla detaljer på fotografi med ljusinsläppet. I glaset speglas några av de andra inspektorsporträtten som hänger mitt emot i Stora Festsalen. Linné är avbildad utomhus mot somrig himmel och håller en linnéblomma i sin hand. På sin svarta findräkt bär han Nordstjärneordens medalj för akademiska meriter. Till höger ses Biskop Esaias Tegnér (1782-1846) målad av Rudolf Törnqvist, kopia av Johan Gustaf Sandberg originalmålning daterad 1847. Här ses Tegnér i typisk inspektorsgestaltning, med finkläder och med meriterande attribut, som medalj och kraschan från Nordstjärneorden och ett biskopskors. Tegnér hänger omgiven av inspektorer i Stora Festsalen och kan därför själv lätt misstas för en inspektor. Fotografi: författaren.

Porträttens funktion: intrycksstyrning

Inspektorsporträtten på Smålands nation kan förstås som delar av en pågående intrycksstyrning. Begreppet intrycksstyrning myntades av sociologen Erving Goffman och syftar till hur vi konstruerar olika roller för att kunna styra hur andra uppfattar oss. Rollerna skapas med hjälp av

bland annat visuella uttryck och blir ett sätt att klara av olika sociala situationer.¹⁴ Om nationerna ses som aktörer blir det tydligt utifrån Goffman hur Smålands nation använder porträtten för att styra utomståendes intryck. Innan nationen skapar sin roll så läses först publikens förväntningar av. Detta för att nationen ska få en uppfattning om hur den förväntas vara utåt.¹⁵ Här kan förväntningar vara exempelvis anor, traditioner och samhörighet. Porträtten används sedan i intrycksstyrningen genom att de förmedlar valda symboler om makt och identitet. Motiven lyfter fram framgångsrika och respektingivande förebilder med starka kopplingar till hembygden. Som helhet visar samlingen alltså att Smålands nation är en gammal nation som har förenat och motiverat studerande smålänningar under fyrahundra år.

Något som är intressant med nationens intrycksstyrning är att den verkar ha en akilleshäla. Intrycksstyrningen har märkbara brister eftersom nationen, till synes omedvetet, blandar inspektorsporträtt med icke-inspektorer. Den är därför ytlig och fungerar i dagsläget främst på en omedveten publik. Vid närmare observation av porträtten fallerar alltså den kollektiva intrycksstyrningen. Något som kan bero på att nationen själv idag inte vet vad som presenteras eller finns i samlingen. Den anrika aktören "Smålands nation" skapades under 1600-talet och har fyrahundra år på nacken. Det är intressant att fundera över hur intrycksstyrningen skulle påverkas av mer tillgänglig information om objekten.

Tillstånd och skador

För att kunna kartlägga samlingens tillstånd och skador har jag använt Riksantikvarieämbetets mall för tillståndsbedömning.¹⁶ Tillståndsbedömningen visade att 20 av 24 porträtt i samlingen har skador. Skador som finns är revor, sprickor i fernissan, utbuktningar, pigmentbortfall och fläckar. Många av skadorna är koncentrerade till de äldre tavlorna. Det kan bero på deras ålder och ovarsam hantering under en längre period. Äldre tavlor är känsligare än nya och tar lättare skada eftersom materialen har åldrats och kommit längre i sin nedbrytningsprocess.¹⁷ Skadorna bör tas med allvar

¹⁴ Erving Goffman, *Jaget och maskerna*, 2014, s. 11-14 och s. 196-197, 218-220.

¹⁵ Goffman, 2014, s. 11-14.

¹⁶ Riksantikvarieämbetet, "Tillståndsbedömning",

<https://www.raa.se/kulturarv/byggnader/byggnadsvard/attvarda-sten/vad-kan-inga-i-en-tillstandsbedomning-konditionsbeskrivning/>, hämtad 2023-03-30.

¹⁷ Rickard Becklén och Astrid Hofsten, "Målningar på duk och pannå", 1999, s.187.

eftersom porträtten är oersättliga. Även om en konservator kan åtgärda skador, så är en tavla i ursprungligt skick mer värdefull både materiellt och immateriellt.¹⁸

Revor uppkommer ofta på grund av ovarsam hantering och okunskap. Tavlor är konstföremål som bör hanteras och flyttas så lite som möjligt. De tar stor skada av stötar, slag och ovarsamma händer.¹⁹ Sprickor eller utbuktningar i fernissan beror ofta på förändringar i temperatur och luftfuktighet eftersom variationerna påverkar hur porträttens olika komponenter duk, pigment, lim och fernissa samverkar. Tavelduken spänns också ut med tiden och slappnar av, vilket gör att komponenterna följer med i dukens rörelser. Ju äldre tavlan är desto sämre håller komponenterna ihop och rörelserna leder till sprickbildningar eller utbuktningar. Variationerna leder ofta till permanenta skador som pigmentbortfall eller utbuktningar, se bild 11.²⁰ Även solljus kan orsaka sprickor och utbuktningar genom temperaturvariationer och kemiska nedbrytningsprocesser.²¹

Bild nr 10 och 11: Till vänster, närbild på allvarig reva i teologen Daniel Annerstedts porträtt, vilket är ett av de äldsta på nationen. Till höger, närbild på sprickor och utbuktningar i inspektör Rydins porträtt. Fotografi: författaren.

Fläckar kan bero på flera olika saker. Det kan både röra sig om ålder, luftföroreningar eller mekaniska skador, alltså att något har stänkt på duken eller att någon rört vid den utan skyddshandskar. På nationen har tre typer av fläckar uppmärksamrats, vita fläckar, fläckar och

¹⁸ John Clifton, *The conservation and restoration of paintings: an introduction*, 1988, s. 35.

¹⁹ Mary Fahey, "The care and preservation of oil paintings", u.å, s. 1–2; Arkivariekonventet, *Arkivariekonventets handbok: en vägledning för arkivarier och antikvarier*, 2010, s. 21–22.

²⁰ Becklén och Hofsten, 1999, s. 187; Clifton, 1988, s. 37; Fahey, u.å, s. 1.

²¹ Lars Björdal, "Pappersdokument" 1999, s.145–146; Becklén, 1999, s.307.; Fahey, u.å, s. 1.

stänk. De vita fläckarna förekommer främst på de äldre målningarna i Stora festsalen. De kan bero på långvarig exponering av luftföroreningar, som exempelvis tobaksrök eller lager av smuts, som under lång tid påverkat pigmenten och orsakat blekning.²² Fläckarna kan även ha tillkommit från egna försök till att rengöra motiven från smuts och damm, vilket måste göras ytterst försiktigt med mjuk pensel för att undvika skador.²³ Fläckarna kan också bero på UV-ljus eftersom det orsakar kemiska reaktioner i föremålet.²⁴ I Stora festsalen hänger de tavlor som drabbats värst av vita fläckar mitt emot tre stora fönster med direkt solljusinsläpp.

Bild nr 12 och 13: Närbilder på fläckar i inspektörerna Elias Fries och Theodor Magnus Fries porträtt från 1838 och 1893. Fläckarna på Theodors porträtt påminner om målarfärg. Fotografi: författaren.

Åtgärder för framtida bevarande

Direkta åtgärder som behöver göras är att laga de porträtt som har revor eftersom revorna gör tavlorna sköra och riskerar att orsaka oåterkalleliga skador på motiven. De kan expandera i samband med de klimatvariationer som finns i rummet och minskar porträttens resistens mot andra skador. Revorna gör att motiven också blir svårare att skicka iväg till en konservator eftersom man riskerar att riva upp mer av den känsliga duken vid en ovarsam flytt. Ett förslag är därför att låta en

²² Becklén och Hofsten, 1999, s. 196; Clifton, 1988, s. 37.

²³ Karin Hermerén, "Vanliga frågor", Konserveringsateljén Syd, se https://www.konserveringsateljén.se/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=41 hämtad: 2023-04-25.

²⁴ Stefan Michalski, "Agent of deterioration: Light, ultraviolet and infrared", Government of Canada, uppdaterad artikel 2018-05-17. Se länk: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/agentsdeterioration/light.html> hämtad 2023-04-25; Clifton, 1988, s. 37–38.

konserver kom till nationen för att hjälpa till att packa ner porträtten för transport till dennes ateljé.²⁵ Nationen skulle också behöva åtgärda fläckar, sprickor och utbuktningar i motiven, vilket också görs av en konservator.²⁶ Även om de sistnämnda skadorna inte är lika akuta som revorna, så kan de riskera att utvecklas till oersättliga skador om de inte åtgärdas.²⁷

Förebyggande åtgärder som kan genomföras för att motverka framtida skador i porträttsamlingen är främst att utöka kunskapen kring samlingens behov. Utökandet av kunskap kan göras genom att låta antikvarien, och med fördel närliggande ämbeten, genomgå en utbildning innan de får ansvar för samlingarna. När antikvarien får tillgång till kunskap kan denne vidta trygga åtgärder för att bevara samlingarna för framtiden. Nationen kan också välja att reglera inomhusklimatet genom att se över temperatur och luftfuktighet för att förhindra sprickor och utbuktningar. Klimatet ska hållas på en konstant nivå utan större fluktuationer. Föreslagen temperatur är 18–20 grader, en temperatur som fungerar för både komfort och bevarande, samt en konstant luftfuktighet mellan 30–70 %.²⁸ Skador som blekning kan vidare förebyggas genom att kontrollera fönster och ljusinsläpp med mörkläggningsgardiner eller flytta på känsliga porträtt. Nationens porträtt av Kristina Nilsson, se bild 14, är exempelvis särskilt ljuskänsligt och riskerar allvarliga blekningsskador då det är gjort i pastell.²⁹ Fläckar och andra mekaniska skador kan vidare förebyggas genom att glasa in tavlorna eller täcka över dem under stökiga tillställningar. Det händer tyvärr regelbundet att föremål går sönder under sådana och därför täcks med fördel tavlorna över vid dessa tillfällen. Exempelvis gick två inspektorsporträtt sönder under en halloweensittning mellan Östgöta och Göteborgs nationer på Göteborg förra året. Porträtten var då inte övertäckta och hängde nära både mat, dryck och dansgolv.³⁰

²⁵ Becklén och Hofsten, 1999, s.193.

²⁶ Fahey, u.å., s. 3.

²⁷ Fahey, u.å., s. 1; Riksantikvarieämbetet & Nationalmuseum, "Vårda väl: Ljusets påverkan på museiföremål", 2013, s.1.

²⁸ Fahey, u.å., s. 2; Tor Broström, "Krav på inneklimat", 2009, s. 14.

²⁹ Björdal, 1999, s.145–146; Becklén, 1999, s.307.; Fahey, u.å., s. 1; Helen Skinner, "Konst på papper", 1999, s. 202–203; Nationalmuseum, fördjupande inlägg om ljuskänsligt pastellmåleri med Gustaf Lundbergs målning Adolf Gustaf Albert Couschi (1775) som exempel, postad 2019- 11-18. Hittas via Nationalmuseums sociala medier. Se länk: <https://www.facebook.com/nationalmuseumsweden/photos/a.107887882585658/3237139546327127/> hämtad: 2023-05-22.

³⁰ Information som gavs vid Östgöta Nation Lagtima landskap III den 3/12.

Avslutning

Slutligen förmedlar inspektorsporträtten rika berättelser om Smålands nations historia. Samlingen speglar ett kulturarv som har varit centralt för nationen genom tiderna, men förefaller idag ha fallit i skymundan och tillåtits utveckla allvarliga skador. Samlingen fungerar som en del av nationens identitetsskapande och kommunicerar aktivt med medlemmarna om förebilder, meriter och framgångar som alla har nationen och landskapet gemensamt. Mångfalden av porträtt av både inspektorer och icke-inspektorer visar också vilka som har varit närvarande på nationen och berättar om långvariga traditioner. De fortsätter att kommunicera med nya medlemmar och studenter från sina valda placeringar i festsalarna. Förmedlingen av inspektorsporträtten visar idag en unik samling av porträtt i en teatral utställning om Smålands nation.

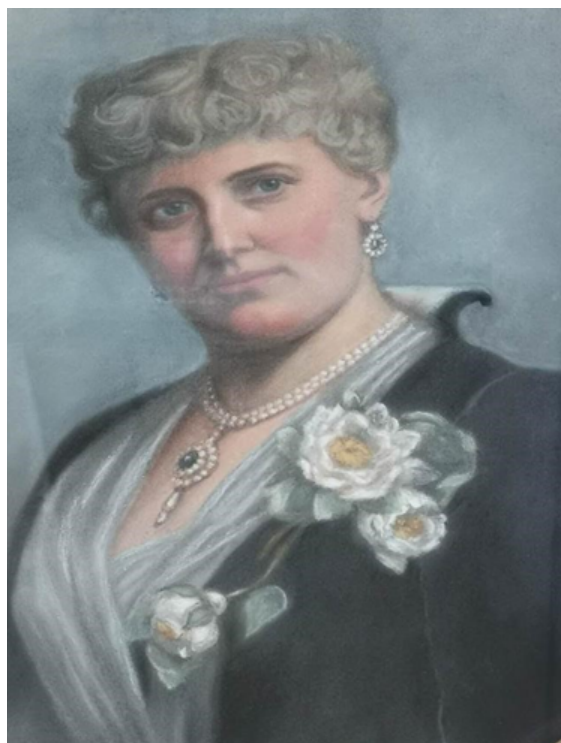

Bild nr 14: Den berömda småländska sångerskan Kristina Nilsson (1843-1921) av Bertha Valerius, målad i pastellkrita och daterad 1886. Målningen är mycket ljuskänslig då pigmenten bleks av dagsljus, ändå hänger den mitt emot stora fönster med direkt ljusinsläpp och sol i Stora Festsalen. Fotografi: författaren.

Käll- och litteraturförteckning

Arkivariakonventet, "Arkivariakonventets handbok: en vägledning för arkivarier och antikvarier", [opublicerat material], 2010.

Becklén, Richard och Hofsten, Astrid "Målningar på duk och pannå", i Monika Fjaestad (red.), Tidens tand: förebyggande konservering: magasinhandboken, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1999.

Björkdal, Lars, "Pappersdokument", i Monika Fjaestad (red.), Tidens tand: förebyggande konservering: magasinhandboken, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1999.

Biedermann, Hans, *Symbollexikonet*, Forum, Stockholm, 1990.

Broström, Tor, "Krav på inneklimat", Högskolan Gotland, : avdelningen för kulturvård, Visby, 2009.

Burman, Lars, *Värliga studenter: studentnationerna i Uppsala som retoriska miljöer 1663– 2010*, Acta universitatis Upsaliensis, Uppsala, 2013.

Clifton, John, *The conservation and restoration of paintings: an introduction*, McFarland, London, 1988.

Fahey, Mary Fahey, "The care and preservations of oil paintings", The Henry Ford museum, Michigan, u.å.

Fredriksson, Karl Gustaf, Fredriksson, Lilian och Skagegård, Lars Åke, *Pärlor och märkvärdigheter i Uppsala*, Holmbergs, Malmö, 2016.

Goffman, Erving, *Jaget och maskerna* [1959], övers. Sven Bergström, Studentlitteratur, Lund, 2014.

Hahr, August, *Uppsala universitets porträtt- och tavelamling: beskrivande katalog jämte kort förteckning över konstamlingens skulpturer. 3, Stockholms, Upplands, Östgöta, Södermanlands-Nerikes, Smålands, Kalmars och Gotlands nationer samt studentkåren*, Almqvist & Wiksell, Uppsala, 1943.

Hermerén, Karin, "Vanliga frågor", Konserveringsateljén Syd, se https://www.konserveringsateljén.se/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=41 hämtad: 2023-04-25

Kronberg, Tove, "Smålands nations inspektorsporträtt: en undersökning av samlingens tillstånd och funktion", kandidatuppsats i kulturvård, finns digitalt publicerad på DIVA, 2023.

Lander, Elvis, "Inspektorsporträtt", i Södermanland-Nerikes nations 'Majhälsning till äldre landsmän', Nyköping, 1934.

Mattila, Mirva, Kaukonen, Marianna och Salmela, Ulla, *Handbok i skötsel av lokalmuseer*, Museiverket, Helsingfors, 2005.

Michalski, Stefan, "Agent of deterioration: Light, ultraviolet and infrared", Government of Canada, uppdaterad artikel 2018-05-17. Se länk: <https://www.canada.ca/en/conservationinstitute/services/agents-deterioration/light.html> hämtad 2023-04-25

Nationalencyklopedin, om Nordstjärneorden, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/nordstj%C3%A4rneorden>, hämtad: 2023-05-04.

Nationalmuseum, "Verk av kvinnliga konstnärer aktiva i Frankrike under 1880-talet", se länk, <https://www.nationalmuseum.se/nyf%C3%B6rv%C3%A4rv-verk-av-kvinnliga-konstn%C3%A4rer-aktiva-ifr%C3%A4nke-under-1880-talet>, hämtad 2023-05-03.

Riksantikvarieämbetet, "Tillståndsbedömning", se länk:

www.raa.se/kulturarv/byggnader/byggnadsvard/att-varda-sten/vad-kan-inga-i-entillstandsbedomning-konditionsbeskrivning/ , hämtad 2023-03-30.

SVT, "Kvinnliga konstnärer vågade mer", se

<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/varmland/kvinnliga-konstnarer-vagade-mer>, hämtad 2023-05-03.

West, Shearer, *Portraiture*, Oxford University press, Oxford, 2004.

Bilagor

Bilaga 1: Tabell över inspektorer som finns representerade i samlingen

Inspektor	Verksamhetsår	Konstnär
Carl von Linné	1744-1778	Johan Henrik Scheffel
Carl Peter Thunberg	1789-1828	Theodor Lehman, kopia efter Per Krafft d.y original i universitetshuset (inventering från 1943)
Samuel Ödmann	1828-1829	Johan Gustaf Sandberg
Pehr Sjöbring	1830-1842	Johan Gustaf Sandberg
Elias Fries	1842-1850 och 1853-1858	Johan Gustaf Sandberg
Wilhelm Lilljeborg	1858-1866 och 1873-1882	Edward Perséus
Herman Ludvig Rydin	1866-1873	Hulda Schenson
Theodor Fries	1882-1899	Hulda Schenson
Sven Gustaf Hedin	1909-1913	Sam Uhrdin
Gustav Granqvist	1913-1918	Ragnar Nyberg
Otto Lagercrantz	1919-1933	Siri Lagercrantz-Magnus
Carl Olof Nylén	1940-1958	Okänd
Josef Svennung	1958-1961	Signerad S. W
Nils Fries	1961-1970	Ulla Fries
Sten Carlsson	1970-1985	Kerstin Carlsson Wallstén
Carl Reinhold Bråkenhielm	1998-2007	Ulla Fries

Bilaga 2: Tabell över inspektorer som idag saknar sina porträtt på nationen

Namn	Verksamhetsår
Petrus Rudbeckius	1663-1679
Anders Spole	1680-1699
Carl Lundius	1699-1715
Petrus Elvius	1715-1718
Johan Hermansson	1718-1737
Anders Celsius	1737-1744
Johan Floderus	1778-1789
Otto Fredrik Tullberg	1850-1853
Nils Dunér	1899-1903
Axel Otto Lindfors	1903-1909
Edgar Reuterskiöld	1918-1919
Emanuel Linderholm	1933-1934
Gunnar Rudberg	1934-1940
Sven Nilsson	1986-1988
Ulf Göransson	1988-1998
Mattias Dahlberg	2007-2023

Bilaga 3: Tabell över övriga i samlingen

Namn	Koppling till nationen och yrke	Konstnär
Kristina Nilsson	Berömd smålänning, operasångerska med internationell karriär och ledamot av Kungliga Musikaliska Akademien	Bertha Valerius
Carl Magnus Agrell	Berömd smålänning, präst och kyrkoherde i Skatelövs församling, docent i österländska språk vid Uppsala universitet och politiker	Uno Angerstein
Daniel Annerstedt	Berömd smålänning, präst, teolog och politiker	Johan Henrik Scheffel
Esaias Tegnér	Berömd smålänning, skald, biskop i Växjö stift, professor i grekiska vid Lunds universitet och ledamot i Svenska Akademien	Rudolf Törnqvist, kopia av Johan Gustaf Sandbergs original
Per Brahe d.y	Berömd smålänning, greve av Visingsborg, överste, lantmarskalk, generalguvernör över Finland, president i Svea hovrätt och riksdrots i Sverige	David Beck
Lars Sandberg	Nationens vaktmästare	Hulda Schenson
Yngve Sjöstedt	Framgångsrik akademiker vid Uppsala universitet	Okänd
Okänd man	Eventuell inspektör?	Signerad Berggren